

УДК 342.98

ДОБРОЧЕСНІСТЬ СУДДІВ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Проблеми підвищення рівня доброчесності суддів є сьогодні надзвичайно актуальними, адже довіра до органів судової влади в українському суспільстві залишає бажати кращого. Наприклад, за результатами соціологічного дослідження, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 1 по 6 червня 2018 року, у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей, судам (судовій системі загалом) довіряє 7,7 %, не довіряє – 84,3 %. При цьому не можна сказати, що українському суспільству загалом притаманний такий високий рівень недовіри. Наприклад, серед інститутів держави та суспільства найбільшу довіру громадян мають волонтерські організації (їм довіряють 65,2 % опитаних), церква (61,1 %), Збройні сили України (57,2 %), добровольчі батальйони (50,0 %), Державна служба з надзвичайних ситуацій (51,1 %), Державна прикордонна служба (50,7 %), Національна гвардія України (48,6 %), громадські організації (43,4 %) – число респондентів, які довіряють цим інститутам, на статистично значимому рівні перевищує число тих, хто їм не довіряє [1].

Безумовно, причини ситуації, що склалася, мають як суб'єктивний, так і об'єктивний характер, і їх вивчення потребує проведення окремих наукових досліджень. Однак адміністративно-правові заходи забезпечення доброчесності суддів посідають центральне місце серед напрямів сучасних наукових досліджень, спрямованих на створення міцного науково-методологічного підґрунтя дослідження вказаної проблематики. Це зумовлює актуальність і важливість обраної теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості протидії корупції в системі державного управління розглядали такі вчені, як В.Б. Авер'янов, М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, Ф.Г. Бурчак, В.М. Гарашук, Є.В. Додін, Н.І. Дорош, Р.А. Калюжний, Л.В. Коваль, Д.М. Корнієнко, О.В. Кузьменко, В.Г. Мельничук, В.Ф. Опришко, В.П. Петков, О.В. Петришин, В.М. Попович, С.В. Тарасов, Ю.О. Тихомиров, М.М. Тищенко, В.В. Цветков, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, В.К. Шкарупа, І.М. Шопіна, В.О. Шевчук та інші науковці. Адміністративно-правові аспекти функціонування судової системи загалом та окремих її елементів було розглянуто у роботах В.М. Бевзенка, А.Л. Борка, Р.З. Голобутовського, О.В. Гончаренка, Р.В. Ігоніна, О.В. Красноборова, Г.Я. Наконечної, С.Ю. Обрусної та інших авторів. Проте проблемати-

ка, пов'язана із забезпеченням доброчесності суддів у науці адміністративного права, вивчалася переважно в контексті вирішення інших дослідницьких завдань. Вказане зумовлює потребу у визначенні ключових категорій адміністративно-правового забезпечення доброчесності суддів.

Метою статті та її завданням є визначення сутності категорії «доброчесність» в аспекті її впливу на успішність реформування судової системи.

Виклад основного матеріалу. У Бангалорських принципах поведінки суддів, схвалених резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року № 2006/23, визначено, що чесність і непідкупність є необхідними умовами для належного виконання суддею своїх обов'язків. Суддя демонструє поведінку, бездоганну навіть з погляду стороннього спостерігача. Спосіб дій і поведінка судді мають підтримувати впевненість суспільства в чесності та непідкупності судових органів. Не досить просто чинити правосуддя, потрібно робити це відкрито для суспільства. Дотримання етичних норм, демонстрація дотримання етичних норм є невід'ємною частиною діяльності суддів. Суддя дотримується етичних норм, не допускаючи вияву некоректної поведінки під час здійснення будь-якої діяльності, що пов'язана з його посадою. Постійна увага з боку суспільства покладає на суддю обов'язок прийняти ряд обмежень, і, незважаючи на те, що пересічному громадянину ці обов'язки могли б здатися обтяжливими, суддя приймає їх добровільно та охоче. Поведінка судді має відповідати високому статусу його посади [2].

У цьому контексті слушною є думка В.Д. Бринцева щодо актуальності для сьогодення норми стародавньої правової пам'ятки – законів Хаммурапі, якими встановлювалось, що коли суддя вирішив судову справу, виніс рішення та виготовив документ із печаткою, а потім своє рішення змінив, то такого суддю необхідно викрити у фальсифікації рішення, яке він фактично постановив, і позовну суму, яка передбачалась до відшкодування, він повинен сплатити у дванадцятикратному розмірі. Крім того, у суді його повинні підняти з суддівського крісла, і він не повинен більше сідати в нього [3, с. 24].

Є думка, що вперше категорія «доброчесність» була сформульована давньогрецьким філософом Сократом, який обґрунтовував залежність між особистим щастям людини та її вмінням обирати правильний спосіб дій. Такі дії, на думку філософа, мають базуватися на знаннях про моральність, про

різницю між добром і злом. З погляду сучасності думка вченого щодо поширення доброчесності серед громади є дещо ідеалістичною, оскільки вчений вважає, що для цього досить просто пояснити людині, що являє собою доброчесність [4, с. 109]. Платон визначає доброчесність як «найкращий стан, властивість смертної істоти, що гідна похвали сама по собі; схильність вважати благом те, що маєш; справедливе ставлення до законів; стан, що вимагає надзвичайно серйозно говорити про предмет бесіди; стан, спрямований на благопристойність» [5, с. 428; 6, с. 262]. Аристотель, розглядаючи людину як суспільну істоту, зосереджує увагу на аналізі основних етичних доброчесностей, дотримання яких бачиться як шлях досягнення основної мети життя – щастя. У процесі аналізу конкретних видів доброчесностей Аристотель виділяє два основні їхні типи: діаноетичні (доброчесності розуму) та етичні (доброчесності волі та характеру). До перших належать мудрість, знання, поміркованість. До етичних – мужність, помірність, гідність, щедрість, щирість, справедливість тощо [7, с. 98].

Як справедливо зазначає О.А. Степанова, антична філософія розглядала доброчесність як моральну позицію особистості, як шлях до особистого вдосконалення, що дає людині насагу існування, надихає на творче життя [6, с. 263]. Додамо, що у роботах античних філософів підкреслювався детермінаційний зв'язок між доброчесною поведінкою і щастям (гармонією, задоволенням) людини протягом її життя незалежно від ставлення філософів до можливості існування душі після смерті. Кардинальна зміна філософського осмислення доброчесності відбувається після поширення на території Європи християнства. Християнська концепція спиралась на ідею особистісного безсмертя людини: після смерті тіла людина одержує віддяку за доброчесність і гріхи. Але тут ідея віддяки поєднується з ідеєю божественного милосердя та прощення, доповненою концепцією покаяння – перетворення почуттів, унаслідок якого людина, її свідомість відкриваються Божеству, відчуючи очищення (катарсис) [8, с. 75]. З одного боку, це свідчить про гуманізм християнської концепції, але з іншого – усуває наявність прямого зв'язку між доброчесною поведінкою людини та її щастям, благополуччям, зокрема, в потойбічному існуванні, оскільки недоброчесна людина, відчувши каяття, завдяки божественному милосердю може здобути такі ж саме переваги, що й доброчесна.

У давньоримській культурі на підставі розвитку вироблених давньогрецькою філософією здобутків спостерігається поступова трансформація розуміння концепту «доброчесність» (“virtus”) з військової чесноти на квінтесенцію моральних уявлень римлян, на світоглядний ідеал античної цивілізації. Virtus як античний світоглядний конструкт став фундаментом для втілення концепту доброчесності на ґрунті романських мов (в іспанській мові – *virtud*, в італійській і французькій – *virtu*, в португальській – *virtude*). Наприклад, у давньофранцузькій мові *vertu* розуміється як «сила», «міць», «сміли-

вість», «властивість», «достоїнство» й одночасно – «чудо», «релігійне диво». Аналіз функціонування терміна *vertu* у текстах художньої та філософської тематики дає змогу філологам стверджувати, що лексема *vertu* виступає синонімом до таких понять, як *merite* – «достоїнство», *moralite* – «моральність», *sagesse* – «мудрість» [9, с. 516].

Проблематика забезпечення доброчесності суддів має щонайменше два складники – морально-етичний і правовий. Морально-етичний складник цього феномена зумовлює спрямованість виховних впливів, причому розпочинати їх потрібно ще в системі вищої освіти під час підготовки фахівців за спеціальністю «Право». Правовий складник забезпечення доброчесності потребує створення адміністративно-правового механізму, який би об'єднував засоби, методи та способи, за допомогою яких можна було б досягти поставленої мети. При цьому, безумовно, така мета може розглядатися як на стратегічному, так і на тактичному рівнях. Якщо на стратегічному рівні вона буде являти собою досягнення такого стану, за якого в державі забезпечено достатній рівень захисту прав і свобод людини й громадянина, то на тактичному рівні вона може бути представлена як створення системи вимог до доброчесності суддів, закріплення їх у відповідних нормативно-правових актах і забезпечення об'єктивного та оперативного контролю за тим, наскільки ці правові акти досягають визначених стратегічною метою показників.

Розглянемо категорію «забезпечення доброчесності суддів» у взаємозв'язку з категорією «об'єкт діяльності держави». Діяльність як інтегруюча категорія, що містить явища функціонування, роботи, реалізації повноважень тощо, являє собою можливість суб'єкта шляхом здійснення активних дій перетворювати навколишнє середовище, досягаючи поставлених цілей. Як же співвідноситься можливість здійснення такої активної діяльності з тим, стосовно кого вона здійснюється? Або інакше: на що саме треба вплинути для того, щоб забезпечити досягнення стратегічної мети, а також тактичних цілей?

З огляду на те, що стратегічна мета виконує в цьому випадку функцію мега-мети, більш продуктивним, на нашу думку, буде звернення до триєдинства тактичних цілей. Отже, для того, щоб забезпечити доброчесність суддів, необхідним є вплив на ті елементи системи публічного управління, які забезпечують законотворчу та нормотворчу діяльність (перша тактична мета), тобто суб'єктами можуть бути органи, наділені законотворчою та нормотворчою функцією стосовно особливого предмета відання.

Відповідно до другої тактичної мети вплив можливий, якщо створено ефективний механізм правового регулювання, в якому наділені відповідними повноваженнями органи публічного управління або їхні посадові особи шляхом здійснення правореалізаційної діяльності сприяють досягненню стану суспільних відносин, визначеного стратегічною метою. Умовами цього є, по-перше, наявність в органів публічного управління прав та обов'язків, які в сукупності становлять їхню

компетенцію; по-друге, забезпечення організаційних умов, за яких вони можуть такі повноваження реалізовувати; і, по-третє, важливим є створення системи контролю, яка б давала змогу отримати достовірну інформацію щодо досконалості правових норм, які призначені забезпечувати доброчесність суддів, можливість реалізації організації органами публічного управління своїх повноважень і визначення ефективності (неефективності) їх реалізації, тобто відповіді на питання: чи досить актуального стану розвитку адміністративно-правового законодавства та організаційних умов для того, щоб вийти-таки на рівень, коли права й свободи фізичних та інтереси юридичних осіб достатнім чином забезпечені.

Висновки. Створення адміністративно-правового механізму забезпечення доброчесності суддів як системи адміністративно-правових засобів, об'єднаних єдиною метою, застосування яких дає змогу досягати бажаного стану додержання суддями правил доброчесної поведінки за умови збереження незалежності судів від будь-якого незаконного впливу, відіграє надзвичайно важливу роль у реформуванні системи судової влади. Водночас цей процес лише розпочато, і для його успішного завершення необхідно вирішити низку гостроактуальних проблем, серед яких – удосконалення правового регулювання суспільних відносин, які виникають у сфері забезпечення доброчесності суддів, а також створення системи зворотного зв'язку між застосовуваними засобами й методами та досяг-

ненням поставлених цілей. З огляду на вказане напрямками подальших наукових розвідок мають стати дослідження системи правового забезпечення доброчесності суддів у контексті із заходами реформування системи судової влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Довіра громадян України до суспільних інститутів. Результати соціологічного дослідження. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2018_06_press_release_ua.pdf.
2. Бангалорські принципи поведінки суддів: схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р. № 2006/23. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67.
3. Бринцев В.Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: монографія. Харків: «Право», 2010. 464 с.
4. Платон Діалоги / Пер. з давньогр. К: «Основи», 1999. 395 с.
5. Антология мировой философии: в 4 т. Москва: «Мысль», 1969. Т. 1. Ч. 1. 575 с.
6. Степанова О.А. Ретроспективний аналіз доброчесності в античній філософсько-педагогічній думці. Педагогічні науки. 2005. Вип. 40. С. 260–263.
7. Мовчан В.С. Етика: навч. посібник. Київ: «Знання», 2007. 483 с.
8. Хамітов Н.В., Гармаш Л.Н., Крилова С.А. Історія філософії. Проблема людини та її меж: навч. посібник. Київ: «Наукова думка», 2000. 271 с.
9. Черенко Н.А. Концепт доброчесності як універсальна домінанта культури: до питання вербалізації. Мовні і концептуальні картини світу. 2014. Вип. 47(2). С. 510–517.

Жуков С.В. ДОБРОЧЕСНОСТЬ СУДЬЕВ КАК ОСНОВА ДЛЯ ВОДОСКОНАЛЕНИЯ СИСТЕМЫ СУДОВОЙ ВЛАДИ: АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЙ АСПЕКТ

У статті визначено особливості категорії «доброчесність» в аспекті її впливу на успішність реформування судової системи та сформульовано поняття адміністративно-правового механізму забезпечення доброчесності суддів.

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм, адміністративно-правові відносини, доброчесність суддів, судова система, адміністративно-правове забезпечення.

Жуков С.В. ДОБРОПОРЯДОЧНОСТЬ СУДЕЙ КАК ОСНОВА ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ: АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

В статье определены особенности категории «добропорядочность» в аспекте ее влияния на успешность реформирования судебной системы и сформулировано понятие административно-правового механизма обеспечения добропорядочности судей.

Ключевые слова: административно-правовой механизм, административно-правовые отношения, добропорядочность судей, судебная система, административно-правовое обеспечение.

Zhukov S.V. GOOD TRIALS OF JUDGES AS A BASIS FOR THE IMPROVEMENT OF THE SYSTEM OF JUDICIAL POWER: ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECT

The problems of improving the integrity of judges are very relevant today. The level of trust in the judiciary in Ukrainian society is low. The reasons for this situation are both subjective and objective. However, the administrative and legal basis for ensuring the integrity of judges is central to the areas of modern scientific research aimed at creating a solid scientific and methodological basis for the study of these problems.

The issue of ensuring the integrity of judges has at least two components – moral and legal. The moral and ethical component of this phenomenon determines the direction of educational influences. You should start to do them even in the higher education system when training specialists in the specialty “Law”. The legal component of ensuring integrity requires the creation of an administrative-legal mechanism. This mechanism should combine the means, methods and methods by which one could achieve the goal. Such a goal can be viewed at both a strategic and tactical level. At the strategic level, it will represent the achievement of a state in which the state provides a

sufficient level of protection of human and civil rights and freedoms. At a tactical level, the goal can be presented as creating a system of requirements for the integrity of judges, securing them in the relevant legal acts and ensuring objective and operational control over the extent to which these legal acts achieve certain strategic goal indicators.

Based on the above, it can be verified that the most effective for use in the study of the administrative-legal mechanism for ensuring the integrity of judges is an instrumental approach, in which the law as a legal means is intended to contribute to the achievement of socially significant results. The administrative-legal mechanism for ensuring the integrity of judges can be defined as a system of administrative-legal means, united by a single purpose, the use of which allows to achieve the desired state of observance by judges of the rules of good conduct while preserving the independence of the courts from any illegal influence.

Key words: administrative-legal mechanism, administrative-legal relations, integrity of judges, judicial system, administrative-legal support.